

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАЦЕОХОРОННИХ ЗАХОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ»

Костенко О.М.

д.т.н., професор,

Шпилька М.М.,

к.т.н., доцент,

Дрожжана О.У.

старший викладач

Полтавська державна аграрна академія

м.Полтава

Управління охороною праці в умовах ринкової економіки на всіх рівнях (від державного до суб'єкта господарювання) повинно вирішувати і соціальні, й економічні завдання. Співвідношення між цими завданнями у працезохоронних заходах визначають на основі компромісу між економічною доцільністю господарської діяльності та соціальною відповідальністю держави: можна так високо піднести рівень вимог до безпеки праці, що господарська діяльність буде економічно недоцільною, і навпаки – можна так низько опустити цей рівень, що діяльність державних органів буде соціально безвідповідальною (рис. 1) [2].

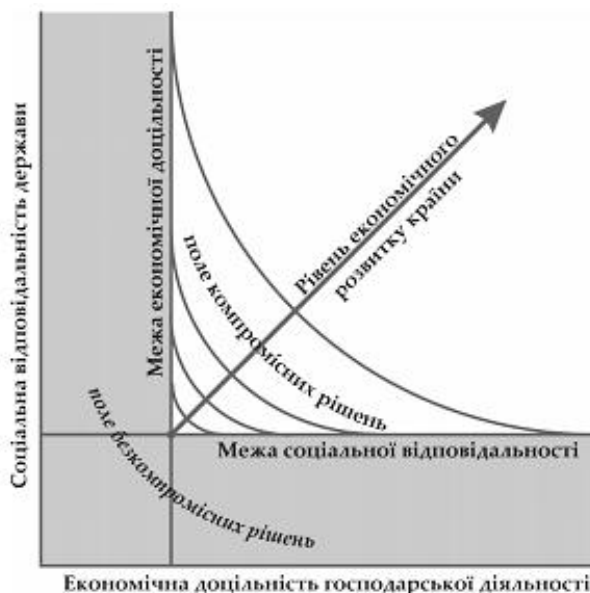

Рисунок 1 - Співвідношення між соціальною відповідальністю держави та економічною доцільністю господарської діяльності

Як бачимо з рисунку 1 у координатах «Соціальна відповідальність держави» – «Економічна доцільність господарської діяльності» є два поля: поле компромісних рішень та поле безкомпромісних рішень. Очевидно, що тільки у полі компромісних рішень можна вирішити соціальні та економічні завдання на належному рівні з використанням економічних методів управління

охороною праці. Такі умови є в економічно розвинутих країнах, для яких крива залежності «соціальна відповідальність – економічна доцільність» лежить у полі компромісних рішень. Для країн, що розвиваються, ця крива є у полі безкомпромісних рішень, і будь-які нормативно-правові заходи, прийняті на рівні держави, малоефективні.

В умовах ринкової економіки проблемними також є питання забезпечення належного рівня управління виробничою безпекою та здоров'ям на суб'єктах господарювання малого та середнього бізнесу, на яких економічні методи не можуть виконувати роль ефективних важелів управління охороною праці. Про це свідчить значна кількість нещасних випадків на цих суб'єктах господарювання.

Тому в нинішніх умовах, коли понижується роль наглядових органів за станом охорони праці, дуже важливим є формування у працівників та керівників елементів культури охорони праці. Підвищення освіченості населення та культури з питань охорони праці залишається пріоритетним завданням державної політики нашої країни, зокрема засобами вищої освіти, яка готує висококваліфікованих працівників та ланку безпосередніх керівників, які особисто відповідають за безпеку праці на кожному робочому місці. Тому вирішення цієї проблеми передбачає пошук компромісу, який є складним і проблемним, адже важко зіставити у співвимірних одиницях економічні показники господарської діяльності з соціальними втратами у зв'язку з нещасними випадками та професійними захворюваннями на виробництві [1].

Соціально-економічну ефективність працезохоронних заходів визначають на трьох рівнях [2]:

- макроекономічному (на рівні країни);
- мезоекономічному (на рівні окремої галузі, регіону, корпорації);
- мікроекономічному (на рівні об'єднання підприємств, окремих підприємств, фірм).

Економічну ефективність працезохоронних заходів визначають як відношення соціально-економічних результатів до витрат, які необхідні для їхнього здійснення.

На макроекономічному рівні Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці пропонує визначати ефективність працезохоронних заходів за п'ятьма показниками:

1. Частка витрат на відшкодування шкоди потерпілим внаслідок травм на виробництві і професійних захворювань у валовому внутрішньому продукті:

$$D_1 = \frac{\sum B_i}{W}, (i = 1 - 9), \quad (1)$$

де W – валовий внутрішній продукт;

B_i – складові витрат на компенсації потерпілим внаслідок травм і професійних захворювань: B_1 – витрати, пов'язані із тимчасовою непрацездатністю, B_2 – витрати, пов'язані з разовими виплатами, B_3 – витрати, пов'язані із переведенням працівника на легшу роботу, B_4 – витрати, пов'язані

зі стаціонарним лікуванням потерпілих, B_5 – витрати, пов'язані із перенавчанням працівників, B_6 – витрати, пов'язані із компенсацією втраченого заробітку, B_7 – витрати, пов'язані із соціальною допомогою потерпілому, B_8 – витрати, пов'язані із виплатою пенсій інвалідам та утриманням загиблих, B_9 – витрати, пов'язані із санаторно-курортним лікуванням.

2. Частка витрат на підготовку робочої сили, що необхідна для заміни вибулих із виробничого процесу внаслідок травм і професійних захворювань у валовому внутрішньому продукті:

$$D_2 = \frac{N \sum Z_i}{W}, (i = 1 - 3), \quad (2)$$

де N – кількість працівників, необхідна для заміни вибулих із виробництва;

Z_i – складові витрат держави на підготовку кваліфікованих працівників: Z_1 – витрати держави на навчання одного учня в загальноосвітній школі, Z_2 – витрати держави на професійну підготовку одного працівника, Z_3 – витрати держави на утримання суспільних служб у розрахунку на одного члена суспільства до досягнення ним працездатного віку.

3. Частка витрат на ліквідацію наслідків аварій та нещасних випадків у валовому внутрішньому продукті:

$$D_3 = \frac{\sum G_i}{W}, (i = 1 - 8), \quad (3)$$

де G_i – складові витрат на ліквідацію наслідків аварій і нещасних випадків: G_1 – вартість енергоносіїв, затрачених на ліквідацію аварії, G_2 – заробітна плата за час простою аварійного об'єкта, G_3 – заробітна плата працівникам за роботи з ліквідації наслідків аварії, G_4 – оплата послуг сторонніх організацій, G_5 – залишкова вартість основних засобів виробництва, які частково вийшли з ладу, G_6 – вартість втрачених виробничих запасів, G_7 – вартість ремонту частково зіпсованого обладнання та будівель, G_8 – вартість придбання нового обладнання і спорудження нових будівель.

4. Частка витрат на пільги і компенсації за важкі і шкідливі умови праці у валовому внутрішньому продукті:

$$D_4 = \frac{\sum P_i}{W}, (i = 1 - 5), \quad (4)$$

де P_i – складові витрат на пільги і компенсації за важкі і шкідливі умови праці: P_1 – витрати, пов'язані з виплатою пільгових пенсій, P_2 – витрати, пов'язані з оплатою додаткових відпусток, P_3 – витрати, пов'язані з доплатами за скорочений робочий день, P_4 – витрати, пов'язані з доплатами за підвищені тарифні ставки, P_5 – витрати, пов'язані з наданням лікувально-профілактичного харчування.

5. Частка витрат на профілактику травматизму і професійних захворювань у валовому внутрішньому продукті:

$$D_i = \frac{\sum S_i}{W}, (i = 1 - 5), \quad (5)$$

де S_i – складові витрат на профілактику травматизму і професійних захворювань: S_1 – обов’язкові витрати на профілактику травматизму і професійних захворювань, що регламентовані нормативними актами, S_2 – витрати на профілактику травматизму і професійних захворювань, що передбачені колективним договором, S_3 – витрати на ліквідацію недоліків, виявлених наглядовими органами, S_4 – витрати, пов’язані зі штрафами за недотримання вимог нормативних актів щодо охорони праці, S_5 – витрати на заохочення працівників щодо дотримання вимог безпеки праці.

Сумарна частка витрат на охорону праці у валовому внутрішньому продукті:

$$D = \sum D_i, (i = 1 - 5) \quad (6)$$

Сумарна частка дає змогу визначити соціально-економічну ефективність працезахоронних заходів у країні та порівняти їх з показниками інших країн. Очевидно, що сумарна частка витрат на охорону праці у внутрішньому валовому продукті повинна наближатися до деякої оптимальної величини, яка залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни.

Цю методику можна застосувати на рівні галузі, регіону (мезоекономічному рівні), якщо замість валового внутрішнього продукту брати відповідні результати їхньої виробничої діяльності.

Економічний аналіз стану охорони праці на підприємстві виконують з метою виявлення причин і чинників незадовільного стану безпеки виробництва, які найбільше впливають на результати діяльності підприємства, та обґрунтування напрямів поліпшення працезахоронної діяльності. Такий аналіз проводять у межах загального економічного аналізу стану підприємства або окремо.

Основою економічного аналізу стану безпеки виробництва є порівняльний аналіз витрат підприємства на охорону праці з витратами підприємства-зразка з середньостатистичними показниками для цього класу професійного ризику. Це дає змогу визначити необхідні кроки для оптимізації своїх витрат на охорону праці та сприяє стабільному функціонуванню підприємства в ринковому середовищі [1].

Витрати підприємства на охорону праці, які враховують під час аналізу, регламентує законодавство України з охорони праці.

У порівняльному аналізі витрат на охорону праці використовують відносні показники, які визначають шляхом ділення показників головних витрат з охорони праці на підприємстві на головні показники виробничої діяльності підприємства.

Під час аналізу проводять пошук джерел економії витрат на охорону праці та визначають шляхи наближення цих витрат до мінімально можливих, зберігаючи достатній рівень безпеки виробництва. Такий пошук є типовим завданням з економічного обґрунтування витрат суб’єкта господарювання на

будь-які види господарської діяльності, у тому числі на працезохоронну діяльність. Показники ефективності заходів щодо поліпшення умов і охорони праці використовують для економічного аналізу, оцінювання, планування та контролю працезохоронної діяльності на підприємстві.

Отже, соціальну ефективність працезохоронних заходів можна характеризувати багатьма показниками, проте найчастіше використовують такі [2]:

- частка робочих місць, які відповідають нормативним вимогам щодо умов праці та важкості і напруженості трудового процесу;
- рівень виробничого травматизму;
- рівень професійної захворюваності, пов'язаний з незадовільними умовами праці;
- рівень інвалідності внаслідок виробничого травматизму чи професійної захворюваності;
- рівень плинності кадрів через незадовільні умови праці.

Список в використаних джерел

1. Гогіташвілі Г.Г., Карчевські Є.Т., Лапін В.М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: навч. посіб. – Київ: Знання, 2007. 367с.

2. Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. Управління охороною праці: навч. посібн. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. 288 с.